

Olvasóközönség valóságos és virtuális térben

A Berzsenyi Dániel Könyvtár életvilága a „digitális reneszánszban”*

P. TOLDI Márta

A 20. század végén, a 21. század elején jelentősen megváltozott a könyvtárak technológiai környezete. Az információs és kommunikációs forradalom olyan eszközt adott a könyvtárak kezébe, amellyel egyes szolgáltatásaikat épületen kívülről és nyitvatartási idejüktől függetlenül is kínálhatták elektronikus hozzáféréssel. Az internet- és számítógép-használatban járatlan generációk digitális írástudásra való felkészítése új lehetőségként, feladatként jelentkezett, ugyanakkor az elektronikusan elérhető információk robbanásszerű gyarapodása számos addig gyakorolt sajátos szolgáltatást megingatott. Például a Wikipédia és a Google egyre kifinomultabb keresési technikája, népszerűsége, mondhatni egyeduralma a fiatalok körében versenyre kelt a referenz-szolgálattal.¹ A digitális sajtóarchívumok, majd a könyvtári köz-

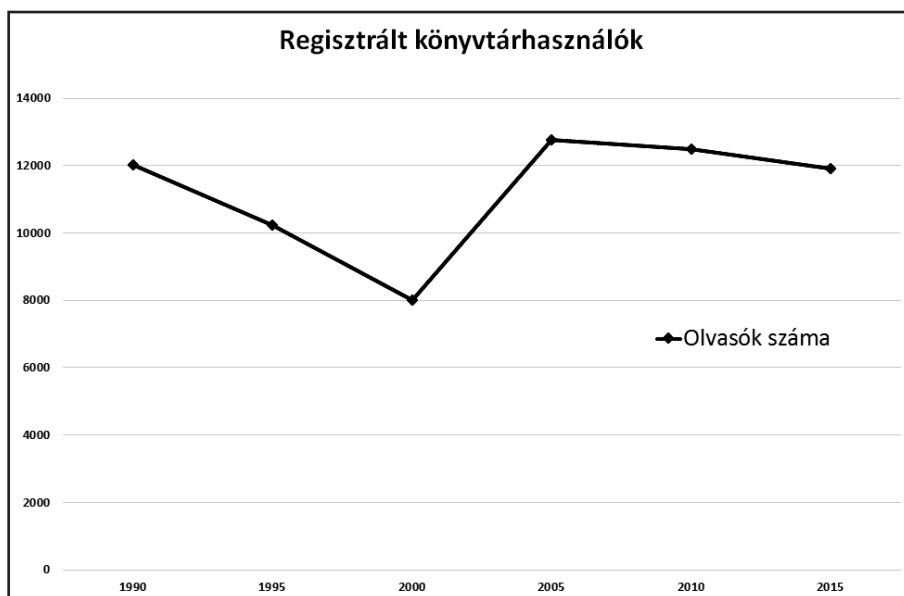
reműködéssel épülő országos adatbázisok (például MATARKA, HUMANUS, MEK) a másolatszolgáltatás visszaesését eredményezték.² Századunk második évtizedének közepére világosan látszanak a paradigmaváltás tényei, amelyek egy mai könyvtárnak mint közjónak és valóságos intézménynek a használatában kimutathatóan jelen vannak. Ezeknek eredtem nyomába, amikor az 1992-ben és 2007-ben publikált elemzéseim folytatásába kezdtem,³ és át-ézttem a szombathelyi Berzsenyi Dániel Könyvtár utóbbi negyedszázadát jellemző folyamatokat. A bemutatandó adatsorokhoz fontos információ, hogy a 2000-es eredmények a könyvtár felújítása miatt csupán részlegesen üzemelő, ideiglenes helyszínre költöztetett intézményt jelenítenek meg, valós tendenciát nem mutatnak.

* A most olvasható tanulmány a *Vasi Szemle* 2016. 4. számában (437–448. p.) jelent meg először, átvételéhez a folyóirat szerkesztősége szíves hozzájárulását adta. A Berzsenyi Dániel Könyvtár elmúlt negyedszázadának áttekintése ugyanis nemcsak a megye olvasóinak, hanem a hazai könyvtári világ számára is fontos, ezért döntöttünk a tanulmány újra közzélése mellett. (A szerk.)

Stabil könyvtári tagság

Amennyiben a könyvtár hatókörét a beiratkozott olvasók számával jellemezzük, arra a következtetésre jutunk, hogy négy és fél évtized alatt nem történt lényeges változás Szombathelyen. A gyűjtemény stabilnak mondható vonzása a korszerű, könyvtári célra épített otthonába való beköltözéssel (1970) hamar elérte határait, majd a 2000–2002-es bővítés és tech-

nológiai korszerűsítés újra megfelelő körülményeket kínált az érdeklődőknek.⁴ A regisztrált használók száma 1971-ben ugrásszerűen jutott a tízévnyi távlatra tervezett szintre, s ezzel „beállt” a biztosnak mondható könyvtárlátogató olvasóközönség. A regisztrációt, beiratkozást vállalók – egy-egy kiugró év kivételével – évtizedek óta a lakónépesség 14–15%-át teszik ki. (A könyvtár történetében az eddigi legjobb, 17–18%-os arány a nyolcvanas években fordult elő.)

1. ábra

A regisztrált könyvtárhasználók száma 1990 és 2015 között

Optimista szemlélettel a stabil könyvtárba járó közönség léte örömhír, hisz a viharos sebességgel teret hódító internetes világ sem hozott lényeges elfordulást, a módosuló tájékozódási szokások ellenére a város alapvető közintézménye maradt a könyvtár. Másrészt a könyvtárosi közösség minden igyekezete, a sokféle kínálat ellenére sem sikerült növelni az olvasóarányt, formálisan semmiképpen. Bár mindig is tudható volt, hogy a tényleges olvasótábor jóval meghaladja a beiratkozási hajlandóság szintjét. Egy 2002-es kérdőíves felmérés eredménye szerint a Berzsényi Dániel Könyvtár tagságának 67%-a családi, baráti körben rendszeresen továbbadta olvasásra a kölcsönzött dokumentumokat, vagy másnak is kölcsönzött.⁵ Ez a rejtőzködő, látens olvasói kör a regisztrált használók holdudvaraként részeseedik a könyvtár által nyújtott közjóból, és akkor még nem beszéltünk a tagság révén megszerzett tudás, élmény és érzelmi gazdagodás diffúz hatásáról civil és mun-

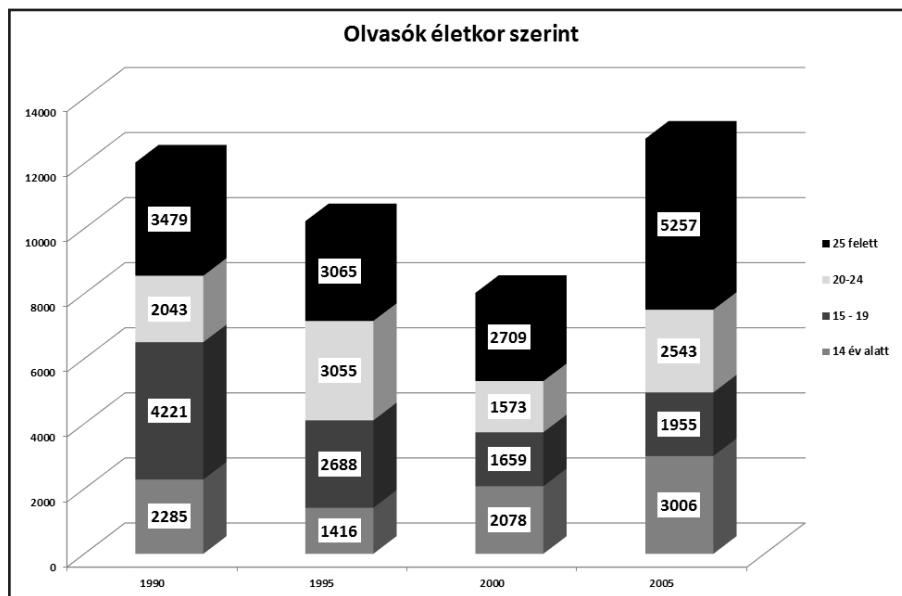
kahelyi környezetben. Az intézmény rendszeresen megismételt elégedettség-vizsgálatában 2015-ben a megkérdezettek 34,8%-a nyilatkozott úgy, hogy más személy vagy családtag számára is szokott kölcsönözni.⁶

Életkori elmozdulások

Feltűnő változást konstatálhatunk azonban a regisztrált használók életkor szerinti megoszlásában. A statisztikai adatgyűjtés változása miatt csak két évtized trendjét elemezhetjük részletesen, melynek segítségével markáns jelenséget figyelhetünk meg. Leginkább szembeűnő a középiskolai korcsoport megfogyatkozása századunk első évtizedében. Hasonló helyzettel találkozhatunk a fiatal felnőtteknél is, bár ez esetben a helyi felsőoktatási intézmények hallgatói létszámának alakulása ugyancsak fontos befolyásoló tényező. Létszámuk a jobb években a hatezer főt is elérte, az utóbbi időben kétezer körülire csökkent. Kedvezőtlen

demográfiai folyamatok, mérsékeltbb fogyatkozással, a 18 éven aluli korosztályokban is megfigyelhetők. A rekrutációs bázis mérséklődése helyett mégis inkább az információs szükségletek kielégítésében bekövetkezett generációs jelenség áll a folyamat mögött: a „digitális bennszülött” korcsoportok másként oldják meg iskolai feladataikat, kevesebb időt fordítanak olvasásra, a munkával, kitartással elérhető tényleges tudás megszerzésére való motiválás szülői vagy tanári körből csak egy kisebbség élménye. Országos

elemzések és helyi kutatásunk egyaránt rámutatnak arra, hogy magas társadalmi státuszú családokban a könyves kultúra átörökítése, a személyes célok eléréséhez szükséges intézményes kultúrafogyasztás tényei együtt járnak a kiterjedt internethasználattal⁷. Vagyis a párhuzamos igénybevétel élő gyakorlat, az internet azonban önmagában nem tesz csodát. Csúppán ott erősíti az igényes kultúra vonzását, ahol az elköteleződések léteznek.

2. ábra

Az olvasók életkor szerinti megoszlása 1990 és 2005 között

Köztudott, hogy a családok kultúrafogyasztási szokásai erős hatást gyakorolnak a felnövekvő generációra. A szabadidő felhasználásának szokásrendje arra a mintára szocializál, amelyben a személyiség fejlődése végbemegy. Az adatsorok egyértelműen jelzik a szórakoztató elektronika viharos elterjedése nyomán is visszaszoruló közintézmény-látogatást, mely folyamatban a könyvtáraknak sikerült leginkább megőrizniük vonzásukat.⁸ A populáris kultúra erőteljes térhódítását az iskolai nevelés elvileg fékezhetné, például szervezett könyvtárlátogatással, rendhagyó órákkal, olvasásnépszerűsítő programokon való részvétellel. Az oktatáspolitikában azonban nem támogatja feltétlenül ezt az utat. Századunk első évtizedében például azt tapasztaltuk, hogy látványosan mérséklődött az iskolák aktivitása, mert egy adminisztratív rendelkezés miatt a pedagógusok munkaidejébe nem számított bele az iskolán kívüli foglalkozás. A 2010-es és 2015-ös

adatok (ld. 1. táblázat) azt mutatják, hogy az általános iskolai korcsoportokban újabban kedvező irányú változás következett be. Azok a konkrét programok, amelyeket a könyvtár folyamatosan felkínál és honlapjaival, személyes kapcsolattartással, az iskolák, továbbá a nyilvánosság tájékoztatásával menedzsel, képesek voltak elérni, hogy a regisztrált tagságon belül megközelítse az egyharmados jelenlétet a 14 éven aluliak beiratkozása. (Arányuk 1990-ben 19, 1995-ben 14, 2000-ben 26% volt.)

Év	Olvasók száma	Életkor szerinti megoszlás				Foglalkozás szerinti megoszlás					
		14 év alatt	15-19 év között	20-24 év között	25 felett	Tanuló	Értelmi-ségi	Szellemi	Fizikai	Vállalkozó	Nyugdíjas, egyéb eltartott
1990	12028	2285	4221	2043	3479	7188	2295		1488	Nincs adat	1057
1995	10224	1416	2688	3055	3065	6658	1234	672	565	102	993
2000	8019	2078	1659	1573	2709	4851	1116	583	342	126	1001
2005	12761	3006	1955	2543	5257	7496	2110	874	581	196	1504
2010	12569	3646	8923			6412	2514	754	628	125	2136
2015	11846	3728	8116			4514	Aktív dolgozó: 3972				3360

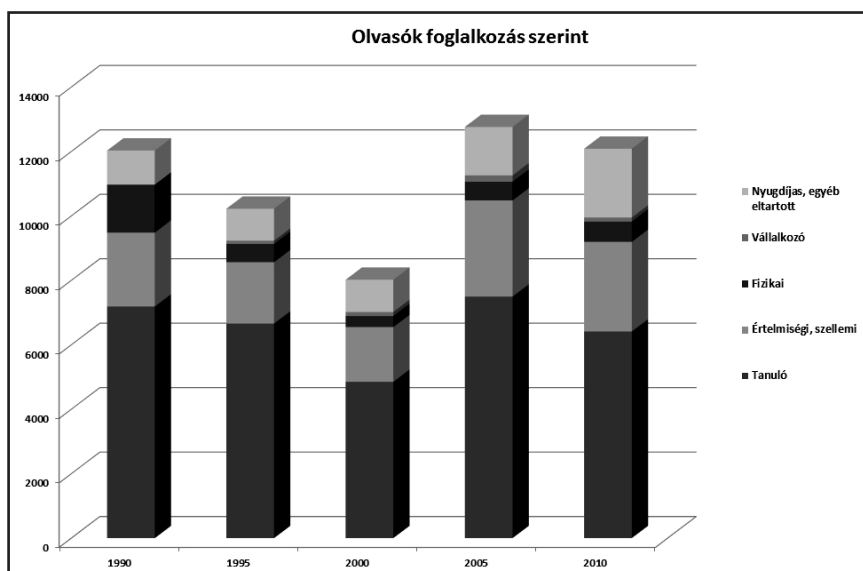
1. táblázat

Beiratkozott olvasók száma, megoszlása életkor és foglalkozás szerint

Foglalkozás helyett az érdeklődés domináns

2010-től kezdődően a hivatalos statisztika már nem gyűjt részletező, korcsoportonkénti adatokat, ahogy a foglalkozás szerinti kategorizálás is nagyobb csoportokat fog át, mint korábban. Táblázatunkból megállapítható, hogy a Berzsényi Dániel Könyvtár döntően tanulói, hallgatói szükségleteket elégít ki. Az állítás még a 2015-ös adatok ismeretében is érvényes, bár meglepő, hogy a korábbi abszolút többség relatív többséggé változott. (A csoport képviselője az olvasótáborban 1990-ben 59,8, 1995-ben 65,1, 2000-ben 60,5, 2010-ben 51,2, 2015-ben 38,1%.) Amíg mérhető volt, addig másodsorban az értelmiségiek, szellemi

foglalkozásúak jelentették a törzsbázist. (1990-ben 19, 2010-ben 22%-os képviseléssel, a köztes években 21–24%-os aránnyal.) Őket a nyugdíjasok, eltartottak követték kissé erősödő, tizednyi körüli jelenléttel egészen a 2010-ben bekövetkezett 17,3%-os ugrásig, amely arány 2015-re 28,3%-ra nőtt. A fizikai munka világából érkezők szerény jelenléte az elmúlt húsz évben megfelelőződött. A vállalkozókra gyakorolt csekély, egy százalék körüli vonzást sem sikerült meghaladni. 2015-től pedig már nem lehetséges a további elemzés, mivel csupán három szegmens jelenik meg az adatgyűjtésben: tanulók és hallgatók, aktív dolgozók, nyugdíjasok és eltartottak.

3. ábra

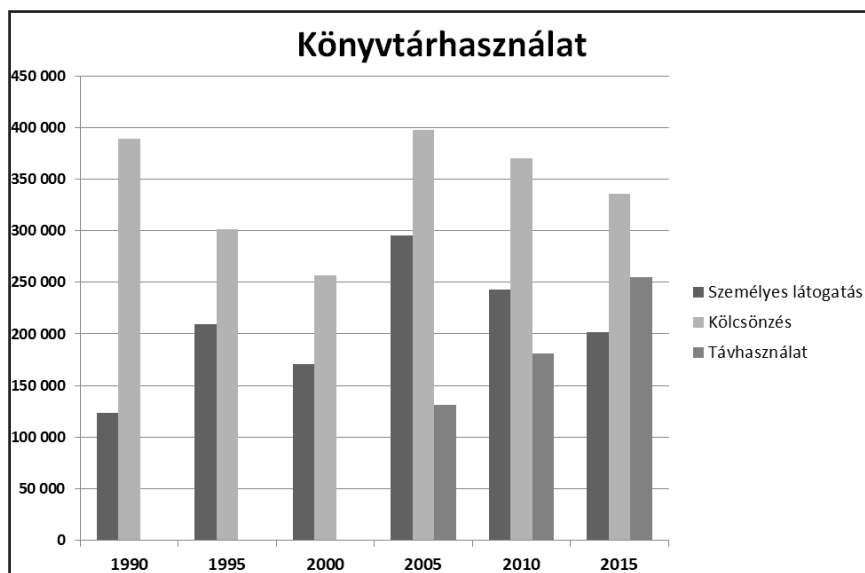
Az olvasók foglalkozás szerinti megoszlása 1990 és 2010 között

A munka világában elfoglalt státusz szerinti használói szegmentálódás eltolódása az inaktívok irányába korrelál az érettebb életkori korcsoport arányának növekedésével. A két adat egymást erősítve arra mutat rá, hogy a könyvtár – törzsközönységét több évtizeden át megtartva – szívesen látogatott közintézmény marad azokban a generációkban, amelyek tagjai többnyire hagyományos módon elégitik ki informálódási, olvasási szükségleteiket. Amikor újságot kívánnak olvasni, akkor a nyomtatott sajtó a legkézenfekvőbb számukra, olvasnivalójukat sem a torrent oldalak használatával szerzik meg. Az általános tájékozódás és a személyes érdeklődés magas szintje, az önművelés „luxusa” jellemzi őket. Szükségletrendszerük, értékrendjük, ízlésük stabil, büszke lehet az a könyvtár, amelynek legnemesebb értelmű törzsközönységét ez a réteg alkotja. Szombathelyi cá-

folat ez az MTA és TÁRKI nagymintás felmérésére, melynek szomorú látletele, hogy hazánkban „ötven fölött megáll az élet”.⁹

Könyvtárhasználat személyesen

Egy gyűjtemény társadalmi hasznosságát, beágyazottságát nem lehet reálisan megítélni csupán a regisztrált használók lakossághoz viszonyított aránya alapján. Magyarországon nehéz olyan könyvtárat találni, amelynek mutatószámai minden tekintetben átlagon felüliek, vagyis a jelentős olvasóarány magas látogatási és kölcsönzési intenzitással párosul. A szombathelyi közkönyvtárat évtizedek óta az jellemzi, hogy közepes olvasótábor mellett más viszonyzámái kiemelkednek. (Adatok a 2. táblázatban)

4. ábra

A könyvtárhasználati formák alakulása 1990 és 2015 között

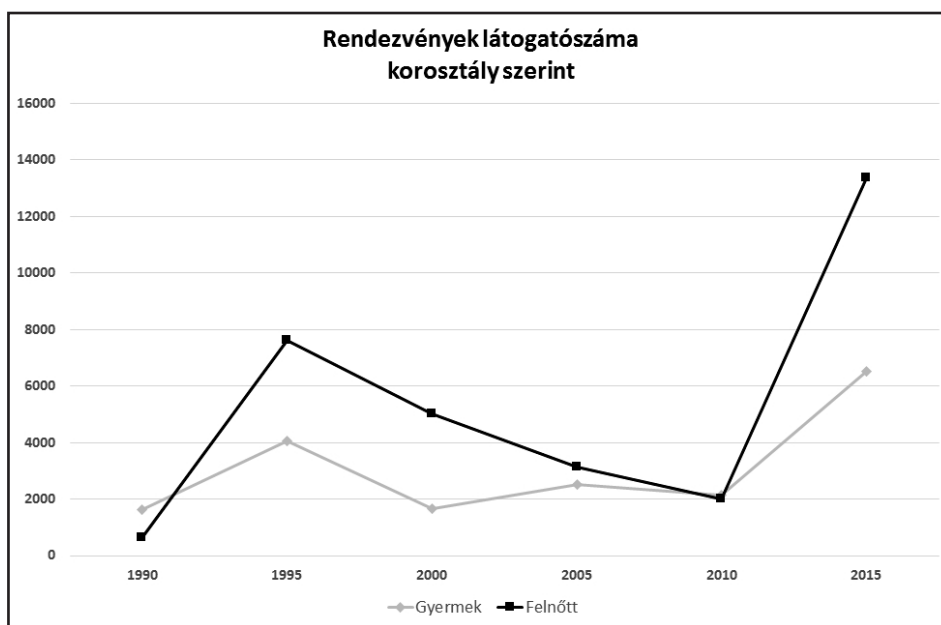
Év	Személyes látogatás			Dokumentumkölcsönzés			Távhasználat
	14 év alatt	14 év fölött	Összesen	14 év alatt	14 év fölött	Összesen	
1990	23 954	99 563	123 517	48 002	341 431	389 433	nincs adat
1995	21 635	187 854	209 489	36 777	264 609	301 386	nincs adat
2000	24 077	146 570	170 647	34 725	222 132	256 857	nincs adat
2005	51 567	243 669	295 236	56 158	341 840	397 998	131 026
2010	44 295	1990 47	243 342	59 734	310 694	370 428	181 460
2015	19 800	182 016	201 816	68 280	267 812	336 092	255 090

2. táblázat

Könyvtárhasználat

A személyes látogatásokat tekintve azt az örömteli megállapítást tehetjük, hogy a használóknak 2002-ben modernizáltan visszaadott könyvtár látogatottsága az információs technológiai környezet soha nem látott átfarmálódása ellenére is naponta 600–700 ember által rendszeresen látogatott közgyűjtemény maradt az év 290–300 napján. Vagyis az országos átlag alatt maradó beiratkozás átlagot meghaladó igénybevétellel jár együtt.¹⁰ (Olvasói látogatási intenzitás 1990-ben 10, 2005-ben 21, 2015-ben 17; lakosra számítva úgy is interpretálható, hogy 1990-ben a város minden lakója közel másfélszer látogatta meg a könyvtárat, 2015-ben pedig 2,5 alkalommal.) Felmerülhet a kérdés, miként tudta megőrizni látogatóit a könyvtár? A munkatársi közösség számára a legutóbbi időkig nem volt kétséges, hogy a gyűjtemény fontos érték, a menedzsment a legnehezebb, forráshiányos években is prioritásként kezelte az újdonságok beszerzését. Emellett a vonzó környezet, a gazdag sajtó kínálat, a kutatási lehetőségek, a helyben

használat sokfélesége, minden korosztály számára individuális és könyvtáros támogatással egyaránt létrehozható foglalatosságot tudott kínálni. Szabad hozzáférést az információkhoz és dokumentumokhoz, és személyiséget, tudást építő közösségi programokhoz. Az intézményi stratégia a *Ray Oldenburg* által „harmadik helyként” jellemezhető színtérként formálta át a könyvtári kultúrát. Beleértve az információs műveltség alapkompenciáinak kiépítéséhez való segítségnyújtást, kedvelt tanfolyamokon és egyéni támogatással is,¹¹ vagyis a fogadóképes közönség számára olyan, az otthonon és a munkahelyen kívül eső színteret ajánl, ahol jövedelmi viszonytól függetlenül mindenki jól érezheti magát. A széles körű szolgáltatási kínálatból saját választása szerint részesedhet, az olvasmányélmény megélése mellett segítséget kaphat bármely platformon rögzített távoli tartalmak eléréséhez is, azok hitelesség szerinti értékeléséhez, információs technológiai eszközök megismeréséhez, kezeléséhez.

5. ábra

A rendezvények látogatottsága

Ennek a szemléletnek a sikerét mutatja az ábrán jól látható rendezvényi program kiépülése a felnőttek számára is. (Részletesebb adatok a 3. táblázatban.) Ahogy a 90-es évekre megtörtént, újbóli szemlélet, bemutatást igényelne a programok sokfélesége. A számok mögött álló könyvtárosi kreativitás a rendhagyó tematikus óráktól, gyermekfoglalkozásoktól, olvasásnépszerűsítő programoktól kezdve a számí-

tógépes tanfolyamokon, író-olvasó találkozókon keresztül a kiállításokig, konferenciákig és helytörténeti megemlékezésekig.¹² Nemegyszer az a ritka és különös jelenség is bekövetkezett, hogy az interneten laza hálózatban egymáshoz kapcsolódó azonos érdeklődésű emberek rendezvényi közönségként jelentek meg a könyvtárban.¹³

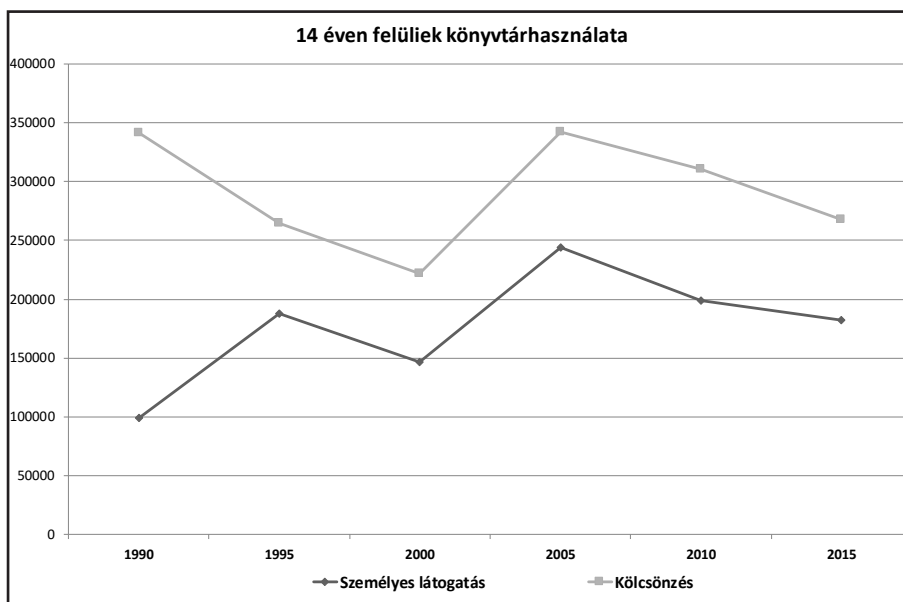
Év	Alkalmom			Résztevők		
	Gyermekeknek	Felnőtteknek	Összesen	Gyermek	Felnőtt	Összesen
1990	72	27	99	1624	635	2259
1995	64	16	80	4070	7616	11686
2000	50	7	56	1668	5027	6695
2005	81	68	149	2514	3136	5650
2010	107	74	181	2141	2083	4224
2015	237	406	643	6515	13350	19865

3. táblázat
Rendezvények

A gyűjteményszervezés értéke

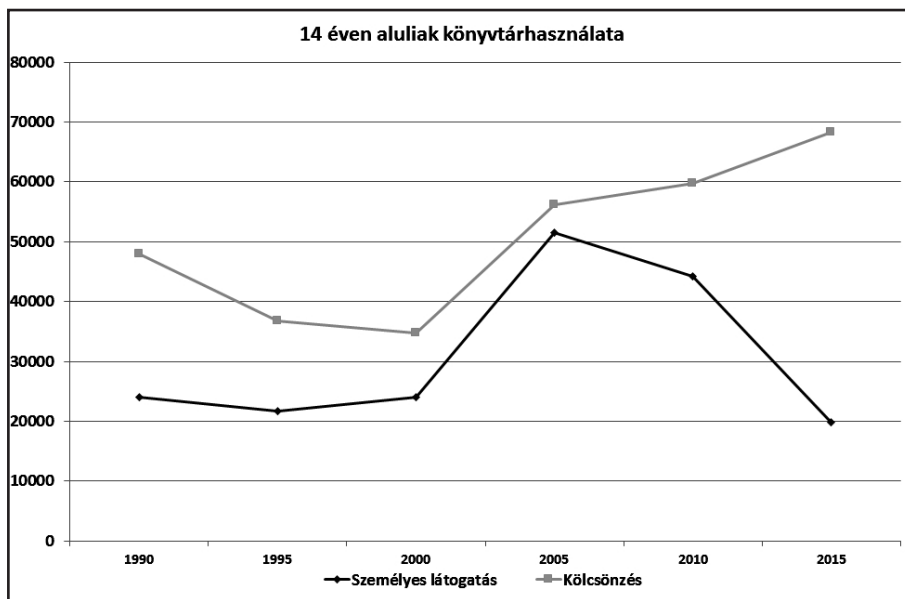
Érdeemes a fentiekkel párhuzamosan megnézni a köz-könyvtár tradicionális szolgáltatásának, a kölcsönzésnek az alakulását is. Ez esetben ugyancsak rendkívüli igénybevételről beszélhetünk.¹⁴ (Kölcsönzési átlag

olvasóra számítva 1990-ben 32, 2005-ben 29, 2015-ben 28,4; másként szólva, míg 1990-ben lakosonként alig másfél, addig 2015-ben négy kölcsönzés jutott minden szombathelyire, igaz, közben fogyatkozott a népesség.)

6. ábra

14 év fölöttiek könyvtárhasználata

7. ábra
14 év alattiak könyvtárhasználata

Aki értő módon vizsgálja ezeket az eredményeket, határozottan állást is foglalhat a manapság sokat vitatott kérdésben. Tudniillik abban, hogy a virtuális világban vajon megőrizhető-e a könyvtárak gyűjtemény jellege? Képzhető-e, finanszírozható-e több párhuzamos prioritás? Szükséges lesz-e a jövőben is a falakkal körülvett könyvtár, vagy véglegesen szolgáltató szerverekre, a világhálóra, a „felhő” technológiára költözik? Természetesen nem vagyok látnok, nem tudhatom, meddig él a könyv, a papírra nyomtatott újság, vagy a példányként kézbe vehető nem hagyományos információhordozó. Abban azonban bizonyos vagyok, hogy az irántuk megnyilvánuló szükséglet a közkönyvtárak életbiztosítása. Mert amíg minden korosztályban jelen van és lesz is az a réteg, amely élni kíván majd a könyvtár kínálta lehetőségekkel, hogy elérje választott céljait, addig az alaprincípium nem változik: lehetőségeket kínálni az individuum számára, egyénre szabott szolgáltatásokkal is. Manapság sokan megszólalnak a könyvtárak jövője körüli vitában, filozófusok, társadalomtudósok, könyvtárosok, ám bizonyíték hiányában minden megszólalás vélemény marad.¹⁵ Magam még azt is fontosnak tartom megjegyezni, hogy nincs általános bizonyosság, csak konkrét könyvtárhoz, helyi társadalomhoz köthető, ami a folyamatok értelmezéséből kiolvasható. A Pécsi Tudományegyetem már hivatkozott, friss empirikus vizsgálata például kellően kritikus és önkritikus ahhoz, hogy a figyelmeztetése-

ket komolyan vegyék, könyvtárosok és a hitelesség értékét alábecsülő Google-nemzedék egyaránt. A szerzők így fogalmaznak: „az összeomlás határán áll az információszerzési és -kezelési kultúra, továbbá annak emblematikus intézménye és professziója, a könyvtár és a könyvtáros szakma.”¹⁶ A Berzsényi Dániel Könyvtár adatai azt mutatják, hogy nem adható fel a gyűjteményépítés. Sajnos a közelmúltban megtapasztaltuk, hogy milyen nehezen helyrehozható törést okozhat egy rossz esztendő, például a 2012-es év. Az állami kezelésbe adás következtében finanszírozási zűrzavar keletkezett, ennek okán példátlanul alacsony szintre zuhant a megjelenő új dokumentumok gyűjteménybe való beáramlása, az elfogadható mérték mindössze negyedére. A munkatársak számára az adatsorok ezzel együtt meggyőzőek, azt vallják, hogy a kölcsönzés, és a dokumentumok helyben használata karakterisztikusan jellemez minden közkönyvtárat. A Szombathelyen tapasztalható jelenség a folyamatosan nagy gonddal, sokoldalúan fejlesztett, értékorientált gyűjtemény és a ráépülő differenciált szolgáltatási rendszer – benne az unikális Savariensia helytörténeti anyaggal – nélkül nem állhatna fenn. A Pável Ágoston által különgyűjteménnyé szervezett, majd tendenciózusan folyamatosan fejlesztett dokumentumtár vitathatatlanul monopolhelyzetet teremt az emlékezet-átörökítésben.¹⁷ A személyes látogatásban is érzékelhető változást hozott a könyvtár virtuális térben való

megjelenítése a honlap, az elektronikus katalógus, az adatbázisok (*Vas megye irodalma, Vasi Digitális Könyvtár*) és a közösségi média révén. Az irodalom- és olvasáskedvelő, a hiteles forrásokat kereső látogatókhoz új, gyűjteményt használó közönség társult. A magáncégek, vállalkozások megbízottjai másként nem pótolható forrásként fedezték fel a könyvtárat az utóbbi negyedszázadban, amikor énképük megerősítésére cégtörténeteiket kutatni kezdték.

A láthatatlan könyvtárhasználó

A Berzsényi Könyvtár az ezredfordulón tudatosan vállalta, hogy tradíciójának megőrzésével kíván megújulni. Szerencsés körülményként szóltunk már a közel egymilliárd forintból megvalósult bővítésről, amely a technológiai korszerűsítést is lehetővé tette. A város és a megye közönségéhez kötődő esztétikus és funkcionális fizikai hely korán jelentkezett a virtuális térben is.¹⁸ 1998-tól internet-használati lehetőséget kínált, amikor még kevés lakásból volt elérhető a világháló.¹⁹ Tartalomszolgáltató honlapcsaládjával (www.bdmk.hu 1997-től, Vasi Digitális Könyvtár 2003-tól, *Vasi Könyvtári Portál* 2011-től) gazdag elektronikus katalógusával, benne a Vas megye irodalma adatbázissal (1999-től), a 24 órás e-ügyintézés lehetőségével, évről-évre gyarapodó adatbázisaival (például digitalizált helytörténeti könyvek, aprónyomtatványok, fotók) távoli felhasználókra is képes volt vonzást gyakorolni. A közösségi média használói ugyancsak kimagasló kedveltséggel honorálták a könyvtárból megvalósított tájékoztatást, figyelemfelhívást. Meglepetést keltett, hogy 2011. január 1-jétől élő Facebook oldala, a *Socialtimes.hu* elemzése szerint 2013. február 5-én több mint 5300 követéssel – az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Elektronikus Könyvtár előtt – az első helyre került a könyvtárak között.²⁰

Ahogy bővültek a könyvtár távolról is elérhető tartalmai, úgy terebélyesedett a láthatatlan, a honlapcsaládot használó, azaz a virtuális „olvasótábor”. Erről a közönségről nagyon keveset tudunk, személyes adataik rejtve maradnak. Egyértelmű azonban, hogy leggyakrabban az online katalógust használják, vagyis érdeklődésük a gyűjteményre irányul. Informálódnak a könyvtár használatának módjairól, szolgáltatásairól, konkrét helyként célozzák meg az intézményt. A virtuális térben mintegy két évtizede jelenlévő Berzsényi Dániel Könyvtár számára 2011-ben megtörtént a távhasználat és a személyes könyvtárhasználat kiegyenlítődése, 2012-ben pedig

a virtuális látogatószám (225 680) túllépte a valóságos térben mért személyes könyvtárhasználatot (216 906). A virtuális közönség még kiterjedtebb, ha a Web 2.0-ás interaktív szolgáltatások igénybevételét együttesen szemléljük. 2015-ben a honlapnak 266 873 látogatója volt, a könyvtár által kezelt Facebook oldalnak (BDK, Savaria Szálló – tematikus évfordulós oldal) pedig 587 379.

A Berzsényi Dániel Könyvtár multifunkcionális használatának egyértelmű bizonyítéka, hogy emellett közel 340 ezer dokumentumot kölcsönöztek a beiratkozott olvasók, helyben használtak továbbá 626 ezer folyóiratot, könyvet, CD-t, DVD-t, csak helyileg elérhető adatbázisokat. A közel egymilliós dokumentumhasználat továbbra is markáns fizikai jelenlét igazol. A tradicionális könyvtárhasználat két döntő motivációjának ismert dokumentum- és információszükséglet kielégítésében dichotóm módon van tehát jelen a valóságos helyként értelmezhető közgyűjtemény és a hálózati hozzáférési pontokon elérhető, egyre bővülő digitális tartalom. Ez utóbbi a gyors információkeresés lehetőségét adja, míg a gyűjtemény hitelesnek elismert tudásközpont maradt, melynek közösségi programjai ugyancsak megizmosodtak. Az idézett pécsi vizsgálat üzenetét a BDK már hivatkozott mintavételes elégedettségvizsgálata 2015-ben is vitatni látszik. A válaszolók zöme egyidejűleg többféle szolgáltatást vesz igénybe, leginkább kölcsönöz, majd csökkenő sorrendben napilapot, folyóiratot olvas, információt keres, helyben olvas, számítógépet, internetet használ, adatbázisban kutat.

Az elemzett adatok alapján a könyvtárszervezés fókusza tehát jelenünkben nem egy demográfiai jellemzőkkel leírható közönség. Kevésbé lényeges, hogy kinek van szüksége a szolgáltatásokra, sokkal fontosabb az, hogy a kínált lehetőségek és értékek minél több célcsoportot szólítsanak meg, hívjanak valóságos vagy virtuális közönségként használatra, önművelésre, tanulásra, szórakozásra, közösségi kapcsolatokra ösztönözzenek. Olvasó és könyvtáros között szemtől szemben, vagy ember–gép kommunikációban, amelyben mindig jelen van a munkatársak által előállított hozzáadott érték. Az igényesség, az értékközpontúság megtartása elengedhetetlen. Így kaphat a jövőben is fontos szerepet egy intelligens, döntésképes, választani tudó, toleráns helyi társadalom létrejöttében.

A hazai folyamatok megélése során az angolszász szakirodalom erőt, önbizalmat, optimizmust sugárzó szemléletét a hazai könyvtáros társadalomnak is célszerű alkalmaznia.²¹ A könyvtárat akkor tekintik

sikeres szociokulturális szerveződésnek, ha éber, kreatív, merész, innovatív, megfontol, mérlegel, hálózatosodik és meggyőzőképes. Ott bizonyosnak látják, hogy a digitalizálás és a net világa, a „cybertér” nem falja fel a könyvtári közjő szerepeit, és nem kebelezi be a könyvtárak közönségét. Feltéve, ha képesek változni, helyi társadalmuk szükségletei szerint átrendezni prioritásaikat, mert legyen bár kiterjedt virtuális használói körük, a könyvtár mégis fizikai valójában kötődik legerősebben környezetéhez, ott képes érzékelhető hatást kifejteni a humán erőforrásokra. A Berzsényi Dániel Könyvtár adatsorai mindezt igazolják, mert együtt él a társadalommal, időben és relevánsan reagál a jelentkező környezeti történésekre. A nagy trendek és a helyi sajátosságok ismeretében saját stratégiával fordul a civil társadalom és szervezeti partnerei felé.

Jegyzetek és hivatkozások

1. Az egyetemi hallgatók leggyakrabban használt információforrása a 2014-es vizsgálat szerint a Google, a világháló hiteles forrásainak megtalálása és használata alacsony szintű jártasságot mutat. Vö. SIPOS Anna Magdolna – VARGA Katalin – EGERVÁRI Dóra: Net! Mindenekfelett? Pécs, PTE FEEK Könyvtár- és Információtudományi Intézet. 2015.
2. BURMEISTER Erzsébet: Az EHM (EPA – HUMANUS – MATARKA) közös kereső létrejötté = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2011. 10. sz. 25–31. p. + DRÓTOS László – MOLDOVÁN István – ZIMÁNYI Magdolna: „15 év – 15 könyv” a Magyar Elektronikus Könyvtár 15 éves fennállására = Mercurius, 2010. 9. évf. 51. p. http://epa.oszk.hu/00800/00885/00010/pdf/OSZK_Mercurius_2010_51.pdf (Letöltve: 2016. 06. 23.)
3. PALLÓ SINÉ TOLDI Márta: A Berzsényi Könyvtár olvasóközönségének alakulása = Vasi Szemle, 1992. 4. sz. 494–510. p. + A nyilvános könyvtári szolgáltatások és igénybevételük alakulása az ezredfordulón. In: A Berzsényi Dániel Könyvtár évkönyve 4. szerk. Pallósiné Toldi Márta. Szombathely, 2007. 8–23. p.
4. TAKÁCS Miklós: Egy új könyvtár első két éve = Könyvtáros, 1973. 7. sz. 389–392. p. + NAGY Éva – PALLÓ SINÉ TOLDI Márta: Felavatták a BDK felújított épületét = Könyvtári Levelezőlap, 2002. 9. sz. 32–34. p. + Modernizáció az ezredfordulón. In: A Berzsényi Dániel Könyvtár. Fejezetek Szombathelyi könyvtártörténetéből. Szerk. Nagy Éva. Szombathely, BDK. 2002. 35–45. p.
5. Könyvtárügy a Pannon térségben. Fejezetek Pallósiné Toldi Márta kutatásaiból. Bp. 2005. Könyvtári Intézet. 93. p.
6. BARÁTHNÉ MOLNÁR Mónika: Használói elégedettség vizsgálat 2015. In: http://www.bdmk.hu/editor_up2/hasznaloi_elegedettségvizsgalat_2015.pdf (Letöltve: 2016. 06. 23.)
7. Fekete Mariann online virtuális közösség szokásait vetette össze országos reprezentatív mintával. Az intézménylátogatás sokkal inkább jellemezte az internet használókat, mint a teljes népességet: könyvtári vonatkozásban az index 3,2, miközben a teljes népességre jellemzően csupán 1,5. Idézi a KSH 2010-es időmérést: a 15–74 éves korosztály napi átlagban 93 percet tölt a világhálón. Vö. FEKETE Mariann: Intenzív kultúrafogyasztók a hálón. Szabadidő-struktúra, internethasználat, kultúrafogyasztás = Replika, 2015. 90–91. sz. 99–116. p. + Vas megye 10–18 éves korcsoportjait kérdeztük olvasási szokásairól 2011-ben. Ekkor már az internet otthoni penetrációja megközelítette mintánkban a 90%-ot. Az olvasáshoz köthető elektronikus források használata (blog, közösségi oldalak, digitális szövegek) harmadnyi arányt tettek ki, de dominánsan még a hagyományos papír alapú hordozókra történt hivatkozás. Részletesen ld. Irodalmi kompetencia vizsgálat. Kutatási jelentés. In: Vas megye könyvtári formális és informális tanulást támogató szolgáltatásainak összehangolt fejlesztése. TÁMOP-3.2.4-08/1-2009-0031 sz. pályázat zárójelentése. Lelőhely: BDK Irattár
8. „Összességében az elmúlt húsz évben a kulturális intézmények látogatottsága csökkent. A közösségi kulturális lehetőségek közül a lakosság legszélesebb körében igénybe vehető intézmények a könyvtárak, amelyeken keresztül az információk szabadon, bárki számára hozzáférhetők. ... A beiratkozott olvasók száma (2008-ban 1,4 millió fő) nem mutatott lényeges változást a vizsgált húsz év alatt.” In: Magyarország 1989–2009. A változások tükrében. Bp. 2010. KSH. 96 p. 2015-re a könyvtárak igénybevétele tovább erősödött, a települési könyvtárak 2,3 millió olvasót tartottak nyilván.
9. Ötven év felett, illetve nyugdíjba menetelkor kezdik magukat az emberek értéktelennek érezni. Az aktivitás és az emberi kapcsolatok intenzitása meredeken csökken, – nem sportolnak, nincs kulturális aktivitás. Vö. KRISTÓF Luca: Ötven felett megáll az élet = Figyelő, 2015. 43. sz. 32–34. p.
10. A Könyvtári Intézet számítása szerint a települési könyvtárak országos összesített adatai szerint a lakosság 23,7%-át tartották nyilván beiratkozottként a közkönyvtárak. Az egy olvasóra jutó személyes látogatási átlag azonban csupán 9,4 és alacsony a kölcsönzési intenzitás is, olvasónként 11,8. Vö. Néhány kiemelt fontosabb adat 2013–2015. In: <http://ki.oszk.hu/content/statisztika> (Letöltve: 2016. június 23.)
11. USHERWOOD, Bob: A közkönyvtárak jövője az Egyesült Királyságban = Könyvtári Figyelő, 2005. 2. sz. 317–325. p. Ray Oldenburg és Jerry Kloby a „harmadik hely” fogalmáról. Koltay Tibor fordítása. + KOLTAY Tibor: Az „information literacy” fogalom értelmezését lásd: Információs műveltség = Könyv és Nevelés, 2011. 2. sz. 70–76. p.

12. NAGY Éva: Rendezvények felnőttek számára a BDMK-ban 1990–1997 = A Vas megyei könyvtárak értesítője, 1998. 3. sz. 19–24. p.
13. „A BDK 2012. április 25-én immár harmadik alkalommal vált valódi közösségi térére a facebook oldalról 2011-ben verbuválódott, csupán a virtualitás szintjén létező lokálpatrióta közösség számára.” – írta Köbölkuti Katalin a Vasi Könyvtári Portál Események rovatában, aki felkarolta Spiegler Tibor helytörténész kezdeményezését. Archivált anyag a Savariensia gyűjteményben. Hf. 3587 + BOZZAI Judit: Facebook lokálpatriótái egyesüljete! = Könyvtári Levelező/Lap, 2011. 5. sz. 29. p.
A sajtóérdeklődéshez ld.: KUTASI Nikolett: Lehet a könyvtár harmadik hely. Megelevenedett a Facebook a BDK-ban = http://vaskarika.hu/hirek/reszletek/3540/lehet_a_konyvtar_harmadik_hely_a_megelevenedett_a_facebook_a_ber/ (Letöltve. 2016. 06. 23.)
14. Lásd a 10. pontban hivatkozott országos adatokat.
15. BALOGH András: Könyvtár-használati trendek, kihívások itthon és a nagyvilágban I-II. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2010. 1. sz. 3–5. p., 2. sz. 3–14. p.
16. Lásd az 1. hivatkozást – 202. p.
17. „Pável Ágoston modern és tudományos könyvtára vágyott.” 1926-ban megjelentetett címjegyzéke a könyvállományt 9 osztályba sorolta és 6 csoportot képezett különgyűjteményekből, köztük a vasvármegyei kiadványokat is kiemelten kezelte. Vö. NAGY Éva: Pável Ágoston (1886–1946). In: Szombathelyi tudós tanárok 3. Szerk. Köbölkuti Katalin, Szombathely, 2006. 87–103. p.
18. PALLÓGINÉ TOLDI Márta: A Berzsényi Dániel Könyvtár honlapcsaládja használói szemmel = A Vas megyei könyvtárak értesítője, 2011. 1–2. sz. 32–40. p.
19. Az otthoni számítógép-használat 2001-ben csak 22% volt, 2009-ben már 55%. Internet-hozzáférés esetében a 6%-os arány 51-re nőtt. Vö: M. FAZEKAS Ágnes: Számítógép- és internethasználat tíz év tükrében = Valóság, 2012. 11. sz. 102–110. p.
20. MERKLIN Tímea: Facebook-rekord: első a Berzsényi In: <http://vaol.hu/hirek/facebook-rekord-elso-a-berzsényi-1518874> (Letöltve: 2016. 06. 23.)
21. Bibliothek 2025 : Eine Zukunftsperspektive = Buch und Bibliothek, 2015. 1. no. 54–58. p. + HILDRETH, Susan – SULLIVEN, Maureen: Rising to the challenge: re-envisioning public libraries = Journal of library administration, 2015. 5–8. 647–657. p.

A grafikonok elkészítésében Perger Ádám volt segítségemre.

Beérkezett: 2016. július 19.

Egyben letölthető MNB füzetek az EPA adatbázisban

Az Országos Széchényi Könyvtár Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázisa (EPA) archiválja az OSZK által elektronikus formában kiadott Magyar Nemzeti Bibliográfia (MNB) füzeteket. A kiadványok HTML keretrendszerben vannak, eddig ezek csak online voltak olvashatóak. Belső javaslatra a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) osztály dolgozói bővítették az EPA által kezelt formátumokat, és minden kiadványból egy letölthető, offline használható ZIP-es csomagot készítettek. A letöltött ZIP fájlokat érdemes egy külön könyvtárba kicsomagolni és az INDEX.HTM nevű fájlt behívni a böngészőbe.

Elérhetőségek:

Magyar Nemzeti Bibliográfia. Könyvek bibliográfiája
<http://epa.oszk.hu/01900/01927/>

Magyar Nemzeti Bibliográfia. Új Periodikumok
<http://epa.oszk.hu/01900/01928/>

Magyar Nemzeti Bibliográfia. Kartográfiai dokumentumok
http://epa.oszk.hu/01900/01929

Magyar Nemzeti Bibliográfia. Zeneművek: Kották
<http://epa.oszk.hu/01900/01930>

Magyar Nemzeti Bibliográfia. Zeneművek: Hangfelvételek
<http://epa.oszk.hu/01900/01931>

(Katalist, 2016. július 21. – Moldován István (OSZK E-könyvtári Szolgáltatások osztály) tájékoztatója alapján)